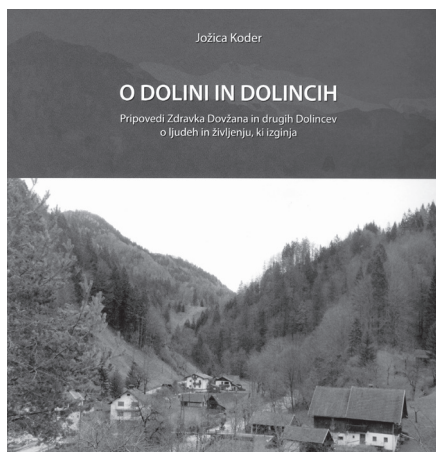

JOŽICA KODER: O Dolini in Dolincih. Pripovedi Zdravka Dovžana in drugih Dolincev o ljudeh in življenju, ki izginja; Ljudska univerza, Tržič 2014, 154 str.

»Gradivo za knjigo *O Dolini in Dolincih* temelji na ustnih pričevanjih prebivalcev Doline in njenih zaselkov,« v uvodnem stavku Besede avtorice pojasnjuje Jožica Koder, učiteljica slovenskega jezika v poklju, ki se za tržiško kulturno dediščino in slovstveno folkloro zanima in jo zbira ter zapisuje že več kot 30 let. Svoje učenec je zanj navduševala tudi kot urednica šolskega glasila *Stežice*.¹ Avtorica je sicer že dolgoletna znanka slovenskih etnologov in dopisnica *Glasnika SED*, veliko pa objavlja tudi v *Slovstveni folkloristiki*, glasilu Sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklorne. Sodeluje z etnologinjama ddr. Marijo Stanonik in podpisano, zadnja leta pa predvsem z etnologom dr. Bojanom Knificem. Kodrovo je zbiranje gradiva na terenu pred leti spodbudilo sodelovanje v programu *Za prihodnost pomembni kulturni prežitki Tržiča in okolice*. Program je bil namenjen splošnemu neformalnemu izobraževanju odraslih med letoma 2012 in 2014, razpisalo ga je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, financiral pa Evropski socialni sklad. Potekal je na Ljudski univerzi Tržič pod mentorstvom dr. Bojana Knifica, ki je udeležencem pokazal možnosti za spoznavanje etnoloških značilnosti Tržiča in okolice. Izmed vseh sodelujočih je le Kodrova uspelo nova spoznanja tudi uporabiti: zbra-

ti podatke, jih urediti in jih celo objaviti v knjigi. Knjigo *O Dolini in Dolincih* je založila Ljudska univerza Tržič, spremno besedo in uredniško delo je prispeval dr. Bojan Knific, od jeseni 2013 kustos v Trziškem muzeju.

O Dolini do zdaj ni bilo kake obsežnejše monografske razprave, kar pa ne pomeni, da naselje in njegova zgodovina nista nikogar zanimali. Najprej so jo odkrili paleontologi, leta 1936 je sosesko Dolina podrobno opisal tržiški župnik Viktor Kragl (1936), v okviru gospodarske trilogije o zgodovini gozdarjenja v tržiškem okolišu pa Ivan Mohorič (1965). V Trziškem muzeju je bila leta 1997 postavljena stalna oglarska zbirka z obsežnejšim katalogom (Gašpirc 1997).

Dolina je naselje severovzhodno od Tržiča ob reki Trziška Bistrica nad znano Dovžanovo sotesko, ki velja »za največjo naravno krasoto tržiške kotline« (Kragl 1936: 107). Okoli naselja se razprostira čudovito divja pokrajina iz kamna, vode in gozdov. To naravno bogastvo je bilo sprva last zemljiških gospodov iz tržiške graščine Neuhau, po letu 1873 pa jeseniške Kranjske industrijske družbe. Domačini so imeli tu služnostne pravice za izkoriščanje gozda, za Tržič pa je bilo pomembno zaradi oglja, ki so ga stoletja prenašali v koših ali saneh, imenovanih žlefe, po ozkih in nevarnih poteh, med drugim tudi čez stari Hudičev most v Dolžanovi soteski. Najdlje so v Dolini gojili tudi lan, iz katerega so izdelovali domače hodno platno. Območje je postalo bolj odprto za zunanji svet šele ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja, ko je s prihodom baronov Born v sosednji Jelendol začela nastajati cestna (današnji Bornov predor) in druga splošna infrastruktura območja. Danes je Dolina del krajevne skupnosti Dolina-Jelendol, ki ima številne naravne znamenitosti. Zaradi Dovžanove soteske je območje vključeno v slovensko geološko pot, v stari podružnični šoli je urejeno informacijsko središče s stalno razstavo o fosilih in drugih zanimivostih. Oglejmo si jih lahko s pomočjo novega Turističnega vodnika po Tržiču in okolici (Žiberna 2014).

Kodrova v svoji knjigi ni razmišljala o že napisani zgodovini, zanimalo jo je, kako domačini sami vidijo življenje v vasi, kaj vedo povedati o svojih koreninah in kaj je tisto, kar jih spodbuja, da so in še vedno vztrajajo v tem sicer prelepem, pa vendar včasih krutem okolju. Vsaka hiša, vsaka družina ima svojo zgodbo, prav vse pa so povezane s skalami, gozdovi, njivicami na slabo rodovitni prsti in pašniki pod gorskim grebenom Košute. Na začetku 19. stoletja je bilo v soseski Dolina 21 hiš, leta 1936 pa že 62. Številne so danes prazne, na novo so na temeljih starih zrastle samo ob obeh bregovih Bistrice. Najdragocenejši informator je bil Zdravko Dovžan, ki je veliko o svojih sokrajanah zvedel že od svojega očeta, Ukčovga Matevža (1904–1997). V prvem delu knjige beremo o izviru hišnih imen, nastanku in preteklosti domačij ter njihovih nekdanjih in sedanjih prebivalcih. Avtorica je obiskala 28 družin, popisala 30 domačij v treh delih vasi: posebej v najstarejšem delu, Na Jamáh, in posebej na desnem in levem bregu Trziške Bistrice proti Jelendolu. V tem razdelku je predstavila še nastanek šole v Dolini, kapelico trpečega Kristusa na Kobiljem klancu (ob glavni cesti v Dolino pred Bornovim predorom mimo Dovžanove soteske) in nadomestno znamenje Dobrega pastirja (pod skalo ob hiši Dolina 1).

V drugem delu knjige beremo o zanimivih domačinih in o ljudeh, ki so prihajali od drugod in dajali kraju svoj pečat. Posebni spomini so se ohranili v povezavi s *kopišarstvom*, tj. oglarjenjem, košnjo, oranjem, žetvijo, mlatvijo, oblačilno kulturo in nekaterimi šegami koledarskega leta (šmarnice in božič, maše zornice). Prav gotovo je res, da so v Dolini zaradi odmaknenosti in divje narave nastale številne zgodbe, verovanja v moč posebnih sil, vraže in zle duhove. Divje okolje je oblikovalo poseben odnos domačinov do divjih živali in zbuvalo domišljijo o obstoju bajeslovnih bitjih. Kodrova je zbrala nekaj pomenov o divjih zvereh, škrtatih, divji jagi in drugih bajeslovnih bitjih. O posebnih človeških stiskah govorijo pričevanja žensk, ki so rojevale doma, in o zagovorih proti zobo-

¹ *Stežice* so glasilo učencev Osnovne šole Bistrica – Tržič, ki izhaja že od leta 1968.

* Mag. Tita Porenta, prof. zgod. in univ. dipl. etnol., muzejska svetovalka, Muzeji radovljiške občine – Mestni muzej Radovljica. 4240 Radovljica, Linhartov trg 1, mestnimuzej@siol.net.

bolu. Knjigo sklence poglavje o romanjih in božjih poteh na Svete Višarje, Trsat, Glinje na Koroškem in na Sveto goro nad Solkanom, o čemer je Kodrova podrobneje že pisala v *Glasniku SED* (Koder 2013).

Knjigo dopolnjujejo številne fotografije in dokumenti iz družinskih arhivov in sodobne podobe Doline, ki jih je posnela Lučka Kavčič, ter odlomki pesmi dolinskega pesnika Helija Zecha. Na koncu sta slovarček narečnih besed in seznam sogovornikov.

O Dolincih, nekdanj oglarjih, apnarjih in gozdnih delavcih, v sedanjem spominu pa tudi mojstrih striženja ovac, predicah in

štrikaricah, pripovedovalki in poznavalki številnih zagovorov zoper uroke z izjemnim tehničnim znanjem o sodobnih napravah pred 2. svetovno vojno, glasbenih samoukih, vsestranski ljudski kulturni delavki, zadnjem coklarju v Dolini, nabiralcih medu, izjemnih gospodinjah, izdelovalcu gozdnih riž – drč, fotografu, dolinskem pesniku in konjskem mešetarju, se bere v knjigi Jožice Koder, ki ne bi nastala brez njene velike volje in zanimanja za etnologijo. Vsekakor pa je njeno delo ogledalo našega uspešnega prizadevanja za promocijo etnologije na terenu.

Literatura

GAŠPIRC, Mateja: *Je ukuhan oglje .... Koparjenje na območju katastrske občine Sv. Katarina. Brošura ob razstavi*. Tržič: Zavod za kulturo in izobraževanje, Tržiški muzej, 1997.

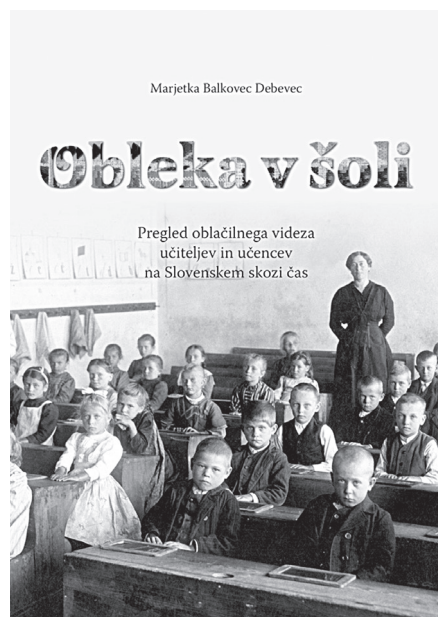
KODER, Jožica: Dolinska romanja in božje poti. *Glasnik SED* 53/3–4, 2013, 129.

KRAGL, Viktor: *Zgodovinski drobci župnije Tržič*. Tržič: Župni urad, 1936.

MOHORIČ, Ivan: *Zgodovina industrije, gozdarstva in obrti v Tržiču. Knj. 3*. Tržič: Turistično društvo Tržič, 1965.

ŽIBERNA, Marjan: *Po Tržiču in okolici. Turistični vodnik*. Tržič: Občina, 2014.

MARJETKA BALKOVEC DEBEVEC: Obleka v šoli. Pregled oblačilnega videza učiteljev in učencev na Slovenskem skozi čas; Slovenski šolski muzej, Ljubljana 2014, 115 str.

Septembra 2014 je izšla knjiga, katere prebiranje priporočam vsem, ki svoje znanstveno, strokovno ali ljubiteljsko delo namenjajo preučevanju preteklih načinov oblačenja, tudi vsem, ki se ukvarjajo s spoznavanjem ali predstavljanjem življenja otrok v šolskih klopih in učiteljev za katedri. Izjemno lepo oblikovano knjigo s tridimi platnicami, s prek sto barvnimi stranmi nekoliko zmanjšanega A4 formata in vmesnimi listi iz reliefno oblikovanega pavspapirja, ki ločujejo posamezna poglavja

in nas spominjajo na stare albume s fotografijami, je v 500 izvodih izdal Slovenski šolski muzej. Bogati jo obsežno, grafično domiselno obdelano slikovno gradivo, ki z vizualno govorico dopolnjuje zapisana spoznanja.

Čeprav je pretekla oblačilna kultura na Slovenskem po zaslugi vodilnih raziskovalcev, kot so Angelos Baš, Marija Markovič in Janja Žagar, dobro raziskana, spoznanja pa v zelo velikem obsegu tudi objavljena, je vendarle na tem področju še vedno precej vrzeli, ki bi jih bilo v prihodnjih desetletjih vredno zapolniti. Do nedavnega je bila ena teh vrzeli nekdanje oblačenje otrok, o katerem še danes nimamo povsem zadovoljivih odgovorov. Se je pa prav mag. Marjetki Balkovec Debevec z lastnim raziskovanjem in spodbujanjem drugih k zbiranju gradiva posrečilo doseči, da so se spoznanja o tem v zadnjih letih zelo razširila. Z razstavno in aplikativno dejavnostjo v Slovenskem šolskem muzeju in gostovanji drugod, z objavo tematskega zvezka *Šolske kronike*, ki je prinesel nova spoznanja o različnih vidikih oblačenja otrok in odraslih, povezanih z njihovim šolanjem, ter naposled s to knjigo, ji je uspelo, da je tančica, ki megli pogled na nekdanje oblačenje šolajoče se mladine in učiteljev, vse presojnejša.

Vsebina knjige je razdeljena v šest poglavij, razčlenjenih še na od tri do štirinajst

podpoglavij, dodan je seznam virov in literature, sklepa jo povzetek v angleškem jeziku. »Uvodu«, v katerem avtorica med drugim predstavlja pretekle aktivnosti Slovenskega šolskega muzeja v zvezi z obravnavano temo, sledi poglavje »Kako do šiviljskega in krojaškega znanja«, namenjeno kratkemu povzetku najstarejših virov o izdelovanju oblačil, potem pa se podrobneje posveti razvoju strokovnega šolstva, ki je skupaj s knjigo Matije Kunca *Krojni vzorci za otroška oblačila*, izdano 1895, pomembno vplivalo na razvoj otroške oblačilne mode. V poglavju »Oblačilni videz učiteljev in učiteljic« obravnava odnos družbe do oblačenja učiteljic in učiteljev in norme, ki so nanj vplivale. Oblačenje učiteljic in učiteljev se je skozi čas namreč močno spreminjalo – ni le sledilo spremembam v sočasni oblačilni modi, temveč je preoblikovanje formalne podobe oblačenja sledilo tudi družbenim in političnim spremembam ter odnosu do učiteljskega poklica. V poglavju »Oblačilni videz učencev« avtorica obravnava norme, ki so narekovale oblačenje otrok v šoli, hkrati predstavlja oblačenje, kakor ga je pisalo življenje samo. Ne pozabi na obravnavo pouka ročnih del, pri katerem so učiteljice vzgajale zlasti dekleta, da bi skrbele za svojo in oblačilno podobo bližnjih, obravnava pogosto bosonogost šolskih otrok, kakor tudi enega opaznejših pojavov otroške

* Dr. Bojan Knific, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., kustos, Tržiški muzej, 4290 Tržič, Muzejska 11, bojan.knific@guest.arnes.si.